

III.

Program INFOZ (Informační zdroje pro výzkum)
Souhrnná zpráva o vyhodnocení programu poskytovatelem

(září 2012)

Obsah:

Úvod	3
1. Základní údaje o schváleném programu	3
2. Základní údaje o realizaci programu	4
2.1. Cíle programu INFOZ a předmět podpory	4
2.2. Veřejná soutěž ve výzkumu, experimentální vývoji a inovacích programu INFOZ	6
2.3. Příjemci podpory a jejich projekty	6
2.4. Uživatelé výsledků	7
2.5. Finanční aspekty programu INFOZ	7
3. Uvedení zvlášť významných výsledků programu	8
4. Způsob využití dosažených výsledků	9
5. Srovnání dosažených výsledků se schválenými cíli programu	10
6. Srovnání dosažených výsledků programu se stavem v zahraničí	11
7. Celkové přínosy a dopady programu INFOZ	12
Závěry z vyhodnocení programu INFOZ:	14
Přílohy:	15
Použité zdroje:	15

Úvod

Tato souhrnná zpráva obsahuje informace o výsledcích závěrečného vyhodnocení programu podpory výzkumu, experimentálního vývoje a inovací Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „poskytovatel“) s názvem INFOZ (Informační zdroje pro výzkum), jehož předmětem podpory byla informační infrastruktura výzkumu. Vyhodnocení programu INFOZ poskytovatelem bylo prováděno a tato souhrnná zpráva zpracována podle Metodiky hodnocení výsledků výzkumných organizací a hodnocení výsledků ukončených programů (platné pro léta 2010 a 2011 a rok 2012), která byla schválena na návrh Rady pro výzkum, vývoj a inovace usnesením vlády ČR ze dne 13. června 2012 č. 411. Poskytovatel tímto současně naplňuje jeden z dílčích úkolů Národní politiky výzkumu, vývoje a inovací České republiky na léta 2009-2015 (dílní úkol A 3-3, schváleno usnesením vlády ČR ze dne 8. 6. 2009 č. 729), uložených poskytovatelům účelové podpory na výzkum, experimentální vývoj a inovace. Tento dokument zahrnuje informace a výsledky ze závěrečného vyhodnocení 18 zrealizovaných projektů, jejich závěrečných a periodických zpráv, dále výsledky hodnocení projektů nezávislými odbornými oponenty, informace ze zápisů ze závěrečných i periodických oponentních řízení a ze závěrečného vyhodnocení programu prováděného odborným poradním orgánem poskytovatele v lednu až květnu 2012. (Složení odborného poradního orgánu poskytovatele je uvedeno v příloze 4.)

1. Základní údaje o schváleném programu

Název programu: „INFOZ (Informační zdroje pro výzkum)“

Program byl schválen usnesením vlády ČR ze dne 25. 2. 2008 č. 171, které včetně plného znění programu je zveřejněno na internetové stránce poskytovatele na adrese <http://www.msmt.cz/vyzkum/informacni-zdroje-pro-vyzkum-infoz>.

Kód programu přidělený Radou pro výzkum, vývoj a inovace: „VZ“

Doba trvání programu: 2009-2011

Poskytovatel: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

Struktura a typ programu: Program INFOZ (Informační zdroje pro výzkum), dále jen „program INFOZ“, nebyl členěn na podprogramy. Program INFOZ byl schválen jako program podpory nezbytné infrastruktury výzkumu a vývoje (dále jen „VaV“) a neměl výzkumný charakter. Cíleně podpořil jako nedílnou součást VaV zpřístupňování informačních zdrojů pro VaV pomocí informační infrastruktury VaV. Jeho cíle vyjadřovaly komplexní potřeby informačního zabezpečení české vědy a výzkumu v letech 2009-2011.

Kategorizace projektů: Infrastruktura výzkumu a vývoje (kód IF dle číselníku v Informačním systému VaV, dále jen „IS VaV“).

Program se po celou dobu svého trvání řídil ustanoveními zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zák. č. 130/2002 Sb.“), které stanovují způsob a podmínky poskytování účelové podpory na výzkum, experimentální vývoj a inovace. Program byl prenotifikován Evropskou komisí pod identifikačním označením Podpora č. N 264/2008 (INFOZ: informační zdroje pro výzkum).

Celkové výdaje programu byly vládou ČR schváleny ve výši 150 mil. Kč ročně s využitím maximální možné míry podpory, tj. 100 % podpory z veřejných prostředků VaV. Schválené výdaje ze státního rozpočtu na celou dobu trvání programu tedy činily celkem 450 mil. Kč, a tato částka

odpovídala též předpokládaným celkovým výdajům programu.

2. Základní údaje o realizaci programu

Program „INFOZ (Informační zdroje pro výzkum) byl realizován ve znění úprav, které byly výsledkem prenotifikačního řízení, tj. se sníženou mírou podpory na 75 %.

Program byl původně koncipován na 5 let (tj. na období 2009-2013) s roční alokací 150 mil. Kč, ale na požadavek Rady pro výzkum, vývoj a inovace musel být ještě před konečným schválením vládou ČR zkrácen na 3 roky a původní alokace snížena na 450 mil. Kč. Předpokládalo se opakované vyhlašování Programu ve veřejných soutěžích v ročních intervalech, a to pro jedno až tříleté projekty. První veřejná soutěž se očekávala ještě v roce 2008 po schválení vládou ČR a notifikaci u Evropské komise. Jelikož důvodem notifikace byla pouze právní jistota slučitelnosti režimu podpory s evropským právem, doporučil Úřad pro hospodářskou soutěž provést nejprve prenotifikaci, která byla zahájena ihned po schválení programu vládou ČR. Jednání s Evropskou komisí byla úspěšná a vlastní notifikační řízení nebylo nutné již podstoupit. Přesto se jednání protáhla až do 18. 6. 2009 a první a jedinou veřejnou soutěž ve výzkumu, experimentálním vývoji a inovacích programu INFOZ bylo možné vyhlásit až k 1. 7. 2009.

V průběhu prenotifikačního řízení byla maximální povolená výše podpory (původně schválená až do výše 100 % pro případ podpory informační infrastruktury základního výzkumu) omezena pro každého příjemce podpory a pro každého uživatele výsledků projektů programu INFOZ na maximální hranici 75 % z celkových uznaných nákladů každého projektu.

2.1. Cíle programu INFOZ a předmět podpory

Předmět podpory: Stěžejním předmětem podpory programu INFOZ bylo zpřístupňování informačních zdrojů důležitých pro výzkum a vývoj české akademické obci včetně studentů vysokých škol i širší odborné veřejnosti.

Základním cílem programu INFOZ bylo zajistit českým výzkumným pracovníkům kontinuitu ve zpřístupňování dosavadního spektra informačních zdrojů pro výzkum, a to jak databází a elektronických periodik, tak klasických dokumentů. Podmínkou bylo zajištění náležité aktualizace informačních zdrojů, zabezpečení moderních komplexních informačních služeb a jejich racionální, ekonomicky přijatelné pořízení a efektivní využívání.

Specifické cíle programu INFOZ:

- informační zabezpečení jednotlivých vědních oborů základními a nejdůležitějšími aktualizovanými informačními zdroji, včetně nezbytných služeb; zajištění kontinuity a aktualizace informačních zdrojů pro VaV,
- zpřístupňování pořízených informačních zdrojů propojováním současně existujících informačních kanálů, budováním a rozšiřováním existujících národních i oborových sítí vědeckých informací až tzv. „výzkumníkovi na stůl“,
- účelné využití informačních zdrojů výzkumu a vývoje implementací nových technologií a služeb s cílem maximálního zvýšení kvalitativní úrovně jejich zpřístupňování a poskytování koncovému uživateli-výzkumníkovi,

- pořízení a zabezpečení celoplošných licencí a multilicencí komplexních informačních zdrojů (např. typu Web of Science), které by bez podpory z veřejných prostředků nebylo v ČR možné.

Oblasti podpory:

- pořizování primárních a sekundárních informačních zdrojů a nákup licencí (s podmínkou dlouhodobého sdílení, společného využívání nebo veřejného zpřístupnění),
- pořizování, aktualizace, zajišťování provozu a popularizace nákladných velkoplošných či celoplošných elektronických zdrojů (multilicencí) pro tyto účely ustavenými konsorcií,
- zabezpečení integrovaného přístupu do databází informací pro hodnocení a porovnávání výsledků a úrovně výzkumu a vývoje v ČR se světem,
- podpora a rozvoj nových technologií, postupů a zařízení pro účelné a efektivní využití pořizovaných informačních zdrojů,
- provoz a rozvoj centrálních portálů a udržování celorepublikových databází informačních zdrojů pro výzkum a vývoj pořizovaných z veřejných prostředků v přímé návaznosti na pořizované zdroje,
- provoz a rozvoj informačních metazdrojů a vzájemné propojování informačních portálů do hierarchického integrovaného systému pro efektivní vyhledávání informačních zdrojů a vědeckých informací v přímé návaznosti na pořizované zdroje,
- koordinace a optimalizace pořizování a zpřístupňování časopiseckých, knižních a elektronických fondů.

Součástí každé žádosti o podporu (tj. návrhu projektu) byla analýza informačních potřeb akademické sféry zpracovaná pro daný vědní obor nebo obory a doložená výstupy ze statistik za předchozí období.

Při přípravě programu v r. 2008 poskytovatel na základě vyhodnocení minulých programovacích období předpokládal účast přibližně 35 příjemců různých typů výzkumných organizací a knihoven nebo jejich sdružení v přibližně 70 projektech. Z toho se v r. 2008 odhadovala přibližně 40 % účast veřejných vysokých škol, 20 % účast veřejných výzkumných organizací, 20 % účast příspěvkových organizací, 6 % účast zájmových sdružení právnických osob, 6 % účast obecně prospěšných společností a 8 % účast ostatních právnických osob.

Také se předpokládalo, že dojde jak k zachování kontinuity pro přibližně 100 nejvyužívanějších elektronických informačních zdrojů pro výzkum, tak ale i k užší koordinaci nákupu licencí a multilicencí v ČR, zejména těch velmi nákladných a pro jednotlivá pracoviště proto bez podpory nedostupných, a k další optimalizaci a společnému využívání specializovaných informačních zdrojů a sdílení informačních metazdrojů. Očekávalo se také další propojování informačních portálů do integrovaného systému pro efektivní vyhledávání informačních zdrojů a díky vzniklým „úsporám“ ke zvýšení dostupnosti a případnému rozšíření spektra informačních zdrojů v ČR na potřebnou míru.

Úkolem programu INFOZ bylo i zabezpečení přístupů do stěžejních databází zajišťujících informace pro nezbytné hodnocení a porovnávání výsledků vědeckých pracovišť a úrovně výzkumu a vývoje v ČR se světem, a to minimálně pro pracoviště Akademie věd ČR a veřejné vysoké školy.

2.2. Veřejná soutěž ve výzkumu, experimentální vývoji a inovacích programu INFOZ

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vyhlásilo první a jedinou veřejnou soutěž ve výzkumu, experimentální vývoji a inovacích programu INFOZ dne 1. 7. 2009. Vyhlášení bylo oznámeno v Obchodním věstníku a zadávací dokumentace spolu s dalšími náležitostmi zveřejněna na internetových stránkách poskytovatele v souladu s platným předpisem. Poskytovatel uspořádal v době soutěžní lhůty informativní seminář pro uchazeče a prezentoval obsah semináře současně se vznesenými dotazy uchazečů na internetu. Soutěžní lhůta skončila dne 6. 8. 2009. Hodnotící lhůta byla ukončena dne 21. 9. 2009 vyhlášením výsledků veřejné soutěže a rozhodnutím poskytovatele o výši přidělené podpory.

Při vyhlášení soutěže byla současně zveřejněna pravidla, kterými se řídila činnost komise pro přijímání návrhů projektů, její složení a způsob nakládání s údaji obsaženými v návrzích projektů. Pro hodnocení návrhů projektů přijatých do veřejné soutěže ve výzkumu, vývoji a inovacích poskytovatel ustavil 13 členný odborný poradní orgán poskytovatele. Jeho složení, způsob nakládání s údaji obsaženými v návrzích projektů a další pravidla jeho činnosti byla upravena vnitřním předpisem poskytovatele: Příkazem ministryně školství, mládeže a tělovýchovy č. 26/2009.

Do veřejné soutěže programu INFOZ bylo podáno celkem 22 návrhů projektů. Podrobné informace o soutěži, včetně zadávací dokumentace, složení odborného poradního orgánu poskytovatele a podrobnosti o realizaci programu a podpořených projektech jsou uveřejněny na internetových stránkách poskytovatele <http://www.msmt.cz/vyzkum/informacni-zdroje-pro-vyzkum-infoz> a na stránkách Rady pro výzkum, vývoj a inovace v sekci Informačního systému výzkumu, experimentálního vývoje a inovací státní správy (IS VaVal): <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=610>.

Výběr projektů prováděl odborný poradní orgán poskytovatele v souladu se zák. č. 130/2002 Sb. podle poskytovatelem vyhlášených kritérií ve veřejné soutěži programu a doporučil poskytovateli podpořit celkem 18 projektů, jejichž náklady však převyšovaly disponibilní prostředky programu INFOZ.

S ohledem na kvalitu a význam doručených návrhů projektů se poskytovatel rozhodl nakonec navýšit objem finančních prostředků programu INFOZ v rámci své kapitoly až na konečných 511 mil. Kč (tj. o 13,5 % oproti vládou schválenému rozpočtu programu) a vyjednal s předsednictvem Rady pro výzkum, experimentální vývoj a inovace souhlas s tímto opatřením.

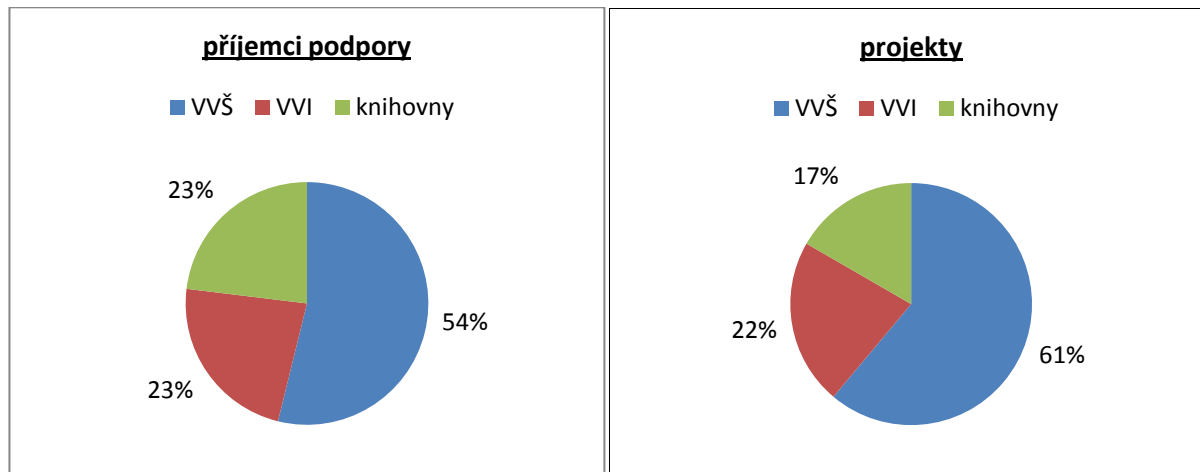
Poskytovatel seznámil všechny uchazeče v rozsahu stanoveném § 21 odst. 7 zák. č. 130/2002 Sb. s podrobnostmi o výsledcích hodnocení jednotlivých návrhů projektů. Smlouvy s příjemci podpory byly uzavřeny k 21. 10. 2009. Podpora na realizaci projektů byla odeslána na účty příjemců dne 9. 11. 2009.

2.3. Příjemci podpory a jejich projekty

Z celkem 18 podpořených projektů bylo 11 realizováno 7 veřejnými vysokými školami, 4 projekty 3 veřejnými výzkumnými institucemi a 3 projekty 3 velkými knihovnami. Zastoupení vysokých škol se oproti předchozímu programovacímu období zvýšilo a překročilo původně odhadované procento.

Překvapivý byl i velmi nízký počet projektů ve srovnání s původním odhadem, který se pohyboval kolem 70 projektů. Důvodem byl vyšší stupeň centralizace, než se předpokládalo, a koordinace

na téměř celostátní úrovni u většiny předložených a následně realizovaných projektů. Zastoupení příjemců podpory a jejich projektů znázorňují následující grafy.

2.4. Uživatelé výsledků

Uživatelé výsledků projektů, tj. uživatele informačních zdrojů a služeb zpřístupňovaných v programu INFOZ představují vědečtí a výzkumní pracovníci z akademické a vysokoškolské sféry, odborná veřejnost a účastníci vědecké výchovy, kterými jsou zejména studenti magisterských a doktorských studijních programů. Prostřednictvím vědeckých a odborných knihoven jsou informační zdroje poskytovány přímo registrovaným čtenářům knihoven nebo pracovníkům výzkumných organizací, včetně studentů, zapojených do konsorcia nebo formou meziknihovnických služeb dalším uživatelům při dodržení licenčních podmínek.

Program též napomohl rozšířením on-line přístupů k dalšímu odstranění rozdílu v informačním zajištění výzkumu mezi uživateli z různých regionů ČR.

2.5. Finanční aspekty programu INFOZ

Na řešení projektů programu INFOZ byla počátkem roku 2009 do rozpočtu poskytovatele přidělena částka pouze ve výši 406 mil. Kč vlivem krácení rozpočtových kapitol. Tuto částku, jak již bylo řečeno, poskytovatel z důvodů významnosti projektů pro informační zabezpečení celé ČR navýšil. V letech 2009-2011 byla na realizaci programu INFOZ ze státního rozpočtu poskytnuta podpora v celkové výši 511 039 tis. Kč, z toho v roce 2009 bylo přiděleno 176 874 tis. Kč, přičemž v tomto roce nebyla dočerpána částka ve výši 7 tis. Kč. Ta byla následně vrácena do státního rozpočtu. V roce 2010 bylo přiděleno 166 405 tis. Kč a v 2011 167 760 tis. Kč. Celkem tedy bylo ze státního rozpočtu v rámci programu INFOZ vyčerpáno na realizaci projektů 511 031 tis. Kč. Celkové náklady programu INFOZ se vyšplhaly až na konečných 1 073,8 mil. Kč. Finanční spoluúčast příjemců podpory a uživatelů výsledků projektů překročila více než dvojnásobně poskytovatelem předepsanou hranici 25 % a dosáhla celkově 52,4 % z celkových uznaných nákladů programu.

Finanční prostředky programu byly účelně využity pro informační zabezpečení VaVaI a převážnou část nákladů představovala úhrada přístupů k informačním zdrojům pro výzkum. Z celkové částky představovaly náklady na pořízení a zpřístupňování EIZ zahraničních producentů celkem

1 044 483 tis. Kč (tj. 97,3 % z celkových nákladů programu INFOZ), z toho 499 343 tis. Kč bylo na tyto zdroje vynaloženo z podpory přidělené poskytovatelem v rámci programu INFOZ. Dále bylo 12 236 tis. Kč vynaloženo z prostředků tohoto programu na tvorbu a zpřístupnění nově vytvořených elektronických informačních zdrojů, podpora z toho činila celkem 3 246 tis. Kč.

Mzdové a další finanční prostředky (např. cestovné, režie) tvořily v realizovaných projektech minimum vynaložených nákladů. Z celkové částky se jednalo o pouhých 1,6 % (!) a částka čerpaná na tyto položky z podpory představovala 1,7 %.

V průběhu realizace programu INFOZ se vyskytly názory, že účast odborných knihoven by mohla projekty nadbytečně prodražovat. Proto se pozornost zaměřila i na jejich účast v projektech a zjistilo se, že náklady na uživatele z těchto knihoven jsou u většiny projektů programu INFOZ zanedbatelné v porovnání s náklady připadajícími na uživatele z vysokých škol a dalších výzkumných organizací. Na druhé straně účast specializovaných knihoven znamená zpřístupnění širší odborné veřejnosti a mnohdy výhodnější informační pokrytí pro ČR. Příkladem může být účast Národní lékařské knihovny (NLK) a její nezastupitelná role ve zpřístupňování EIZ nakladatelství Nature Publishing Group pro českou akademickou obec. U nejpočetnějších konsorcií projektu VZ09003 (Národní technická knihovna, dále jen „NTK“) se finanční náklady na účast odborných vědeckých knihoven pohybují od 1,2 do 7,6 %. U samotné NTK se toto procento pohybuje od 3,8 % 15,8 %. U konsorcia zajišťujícího EIZ vydavatelství EBSCO projektu VZ09006 realizovaného Národní knihovnou České republiky (NK ČR) je toto procento vyšší, jde však o EIZ zaměřené na obory uměleckých a knihovnických věd. Zastoupení jednotlivých typů organizací však vždy v projektech programu INFOZ odpovídá jak jejich finančnímu podílu na nákladech, tak dokladovanému procentu využití ze strany jejich uživatelů (viz příloha 3) a nelze tedy hovořit o „prodražování projektů“. Je třeba však současně také poznamenat, že zanedbatelné a poměrně vysoké procento započtených registrovaných čtenářů právě specializovaných knihoven jako je NTK, Moravská zemská knihovna v Brně, NLK či NK ČR tvoří výzkumní pracovníci a studenti vysokých škol.

Uskutečněné změny v časovém rozložení dílčích kroků řešení nebo v uznaných nákladech projektů a v čerpání finančních prostředků neovlivnily cíle projektů ani jejich plnění. Všechny provedené změny byly schváleny poskytovatelem. Výdaje plně odpovídaly dosaženým cílům a výsledkům projektů. Často se příjemce dotace a členové konsorcií podíleli na nákladech projektu vyšším procentem, než bylo předepsáno. Pro jednotlivé nákupy EIZ bylo často využito výhodných devizových kurzů. Dosažené ekonomické výhody umožnily další zhodnocení vložených veřejných prostředků, např. za účelem zajištění licencí pro delší časová období přesahující rok 2011 nebo za účelem rozšíření oborového informačního pokrytí.

Seznam všech realizovaných projektů a abecedně řazený seznam elektronických informačních zdrojů (dále jen „EIZ“) zahraničních producentů zpřístupněných v rámci programu INFOZ jsou uvedeny v přílohách 1 a 2 této zprávy. Seznam EIZ uvedených v příloze 2 nezahrnuje však jmenovitě pořízené elektronické knihy a doprovodné listinné verze EIZ nebo jednorázově pořízené informační zdroje. Ve většině případů šlo o monotematicky nebo oborově zaměřené informační zdroje spadající výhradně pod rámec vymezený cílem projektu. Jejich tituly a informace o dostupnosti jsou zveřejňovány v rámci on-line katalogů příslušných knihoven příjemců a na internetových stránkách projektů.

3. Uvedení zvlášť významných výsledků programu

V programu INFOZ bylo realizováno celkem 18 projektů, které lze rozdělit do dvou základních skupin:

- vytváření nového informačního zdroje a jeho zpřístupnění
- zajištění přístupu k zakoupeným zdrojům, zpravidla zahraničních producentů.

V obou skupinách projektů byl sledován počet uživatelských přístupů jako základní parametr efektivnosti využití vytvářeného nebo pořízeného zdroje. Všechny financované projekty splnily plánované hodnoty a v řadě případů je i překročily.

V první skupině projektů ve dvou případech byly výsledky projektu v závěrečném hodnocení označeny jako „vynikající s mezinárodním dopadem“. Jedním z těchto projektů byl projekt VZ09004 s názvem „Digitalizace lístkového katalogu Retrospektivní článkové bibliografie české literární vědy (1775-1945)“ – RETROBI, realizovaný Ústavem pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. Druhým projektem byl projekt VZ09005 s názvem „Informační zdroje pro výzkum a výuku češtiny“, v rámci kterého vznikl unikátní soubor 7 skupin informačních zdrojů zpřístupňující veřejnosti českou gramatiku v historickém kontextu. Projekt realizoval Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Jím vytvořený unikátní model Internetové jazykové příručky zaujal např. dánské a slovinské odborníky a očekává se v tomto směru další spolupráce v následujícím období a podání projektu na obdobná řešení v rámci několika evropských zemí. Nově vytvořené informační zdroje v rámci těchto dvou projektů, které vznikly digitalizací vlastních originálních materiálů příjemce v rámci uvedených projektů, jsou nyní volně přístupné. Jejich současná, statisticky doložená uživatelská obec zahrnuje jak tuzemskou odbornou i laickou veřejnost, tak obdobné spektrum zájemců především z okolních německy mluvících zemí a zájemců z řad bohemistů z celého světa. Ojedinělým a vynikajícím výsledkem je skutečnost, že se tyto nové informační zdroje staly příkladem následovaným dalšími evropskými zeměmi.

Ve druhé skupině projektů toto hodnocení získaly také dva projekty: projekt VZ09006 Národní knihovny ČR, kdy po jednání s dodavateli byl domácí informační zdroj (Manuscriptorium) přijat k distribuci v mezinárodním prostoru (EBSCO RDS), a projekt VZ09003, kdy se vytvořený konsorciální model stal standardem pro některé další evropské země. Výborné jsou ale i výsledky ostatních projektů, kdy se podařilo zajistit přístup vědců, studentů, učitelů a odborné veřejnosti k rozsáhlému portfoliu informačních zdrojů za velmi výhodných podmínek. Tím byla zajištěna základní informační infrastruktura pro českou vědu a poskytnut v zásadě stejný informační komfort, jaký mají uživatelé ve vyspělých zemích.

K 20. 6. 2012 bylo v Registru informací o výsledcích IS VaVaI (RIV) identifikováno celkem 6 výsledků výzkumu a vývoje a je očekáváno v průběhu roku 2012 uplatnění několik dalších, přestože program ani jednotlivé projekty neměly výzkumný charakter a tento typ výsledků nebyl požadován.

4. Způsob využití dosažených výsledků

Výsledky jsou využívány při běžné výzkumné praxi všemi výzkumnými pracovníky a jsou dále zhodnocovány v rámci vědecké výchovy studentů a vzdělávání vědeckých pracovníků. Využití výsledků projektů je pravidelně, meziročně monitorováno a dokladováno nezávislými, mezinárodně standardizovanými statistickými zjištěními ze strany producentů a jejich vyhodnocováním. Výstupy těchto analýz i vlastní statistiky jsou pravidelně zveřejňovány prostřednictvím internetu jak na stránkách příjemců podpory, resp. jejich knihoven zajišťujících přístupy k pořízeným EIZ, tak na uživatelských stránkách jednotlivých EIZ a producentů těchto EIZ.

Vyhodnocení dílčích výsledků programu i jednotlivých projektů programu INFOZ a vznesených doporučení odborného poradního orgánu poskytovatele bylo využito při přípravě následného opatření na podporu EIZ pro výzkum a vyvrcholilo schválením nového programu podpory „Informace – základ výzkumu“ usnesením vlády ČR dne 30. 5. 2012 č. 389.

5. Srovnání dosažených výsledků se schválenými cíli programu

Cíle programu byly splněny. Byla především zajištěna kontinuita u nejvýznamnějších a nejvyužívanějších informačních zdrojů v ČR a zajištěny multilicence k dalším polytematickým i oborově zaměřeným informačním zdrojům. Značná pozornost v projektech byla věnována propagaci a školení uživatelů, což se následně pozitivně odrazilo i na využívání informačních zdrojů pořízených v rámci podpořených projektů. Proběhla řada seminářů a vzdělávacích akcí, které současně podpořily zvyšování informační gramotnosti zejména v řadách širší odborné veřejnosti a mezi studenty. Vznikly samostatné internetové stránky, které informovaly o průběhu řešení a propagovaly obsah jednotlivých kolekcí EIZ.

Rozsah oborového pokrytí EIZ v ČR prostřednictvím programu INFOZ byl s ohledem na tuzemské potřeby téměř kompletní a lze konstatovat, že úroveň zajištění oborového pokrytí informačními zdroji programem INFOZ je srovnatelná se stavem v zahraničí. Vyvážené pokrytí oborů je možno považovat za jeden z nejlepších výsledků programu INFOZ. Za vynikající a důležité z národního hlediska lze také považovat on-line pokrytí v oblasti českého jazyka a literatury, které otevírá náš národní jazyk a literární kulturní dědictví zájemcům z ostatních zemí.

Některé projekty dosáhly s minimem prostředků překvapivě dobrých výsledků, např. projekty z oblasti českého jazyka a literatury. Závazné indikátory všech projektů byly naplněny a v některých případech i výrazně překročeny. Technická realizace jednotlivých projektů byla hodnocena jako vysoce kvalitní a srovnatelná s obdobnými počiny v ekonomicky vyspělých zemích.

O efektivitě využití výsledků projektů, tj. spektra zpřístupněných informačních zdrojů ze strany uživatelů, nejlépe vypovídají statistické údaje o realizovaných přístupech. Počet uskutečněných přístupů v průběhu řešení jednotlivých projektů stoupal. Rozsah zajištěných přístupů převýšil původní předpoklady uvedené v návrzích projektů. Tuto skutečnost ilustrují statistické údaje o využívání zveřejněné na stránkách jednotlivých příjemců podpory. Tyto údaje byly zpracovávány průběžně dle běžných mezinárodních standardů jako je např. COUNTER.

Průběh realizace nebyl však vždy zcela hladký a ideální a u některých projektů se vyskytly běžné provozní problémy. Např. u jednoho z projektů se objevil téměř tradiční problém s autorskými právy. U jiného z projektů se na plnění stanovených cílů negativně projevila nedostatečná připravenost zahraničních producentů pro implementaci Shibboleth v ČR. Stanovené cíle byly však nakonec splněny ve stejném rozsahu a odpovídající kvalitě nalezením ekvivalentního řešení. V řadě případů se ukázala zbytečná skromnost navrhovatelů a kvantifikační ukazatele jednotlivých projektů byly pak násobně překračovány. Kupříkladu u již zmíněného projektu VZ09004 z plánovaných 350 tisíc lístků bylo nakonec zpracováno a elektronicky zpřístupněno 1.3 milionu lístků. U několika projektů se podařilo efektivním využitím financí a vhodným načasováním plateb získat časově delší předplacený přístup ke zdrojům nebo rozšířit pro daný obor spektrum zpřístupňovaných informačních zdrojů. V rámci jiného z projektů bylo pro významnou univerzitní knihovnu navíc a při splnění všech cílů ve stanoveném rozsahu a bez navýšení nákladů či podpory trvale pořízeno a zpřístupněno dalších 628 oborově zaměřených elektronických knih.

Co je však zvláště cenné, je rozšíření počtu uživatelských přístupů na potřebnou úroveň a rozšíření

plnotextových informačních zdrojů v ČR.

Projekty hodnocené jako vynikající přispěly ke zviditelnění výsledků českého výzkumu, vývoje a inovací v zahraničí. Díky výsledkům projektů některých projektů (VZ09005) se čeští odborníci např. stali mezinárodně uznávanými odborníky v oblasti pojetí a zpřístupňování gramatiky (a to nejen české) a v tomto směru jejich modelové postupy následují další evropské země. Také vytvořený digitalizační softwarový nástroj a prohlížeč elektronického lístkového katalogu RETROBI (VZ09004) má ambice stát se svým pojetím standardem pro obdobné oborové projekty zahraniční provenience.

Vyhodnocení prokázalo, že program INFOZ zajistil financování kontinuálního přístupu ke stěžejním, světově využívaným zdrojům, jejichž zpřístupnění má v ČR již mnohaletou tradici a bez nichž si česká vědecká komunita dnes již nedovede svoji práci představit. Realizace programu tak napomohla vytvořit příznivé informační podmínky pro vědeckou a pedagogickou práci na úrovni srovnatelné s vyspělými zeměmi.

6. Srovnání dosažených výsledků programu se stavem v zahraničí

Z vyhodnocení dosažených výsledků programu INFOZ vyplývá rozšíření konsorciálního způsobu financování v ČR na další EIZ a další české výzkumné organizace a vyšší stupeň koncentrace do nižšího počtu konsorciálních projektů a početnějších konsorciálních uskupení. Tento způsob je v zahraničí běžný a často užívaný. Zpravidla se odlišuje ale forma poskytování podpory. V zahraničí se situace od r. 2008 příliš nezměnila a pro financování národních a celostátních konsorcií se uplatňuje převážně centralizované, institucionální financování, nikoli programové na základě soutěže. Vytváření umělého konkurenčního prostředí na straně poptávajících v oblasti, kde významnější ekonomický efekt na celostátní úrovni přináší více vzájemná kooperace a centralizované postupy při koordinaci vyjednávání než vzájemná konkurence, není ve světě příliš obvyklé. Nejvyššího stupně centralizace dosahují severské země, Holandsko, Velká Británie nebo Kanada. V ekonomicky vyspělých zemích se stále více prosazuje finský model, kdy je na celostátní úrovni vytvářen centrální subjekt, který se zabývá centralizovanou akvizicí a nákupem národních licencí EIZ centrálně a disponuje profesionálními akvizičními experty. Tento subjekt zpravidla spadá pod některý ústřední orgán státní správy nebo v některých ojedinělých případech existuje jako samostatný, na státní správě nezávislý subjekt, ale je státní správou zřizován, řízen i financován. Postupně dochází také ke sdružování národních konsorcií do ještě větších, nadnárodních celků. Hlavním důvodem, který vede k řízeným centralizovaným nákupům, je cena a konečný finanční efekt. Ceny rozsáhlých pravidelně aktualizovaných EIZ stále stoupají a lze je významně snižovat právě centralizací a úspěšně vedenou profesionální akvizicí. Např. v Holandsku nebo Velké Británii umožňují centralizované nákupy národních konsorciálních licencí nakupovat EIZ v rozmezí do 2-3 € za 1 stažený článek dle typu EIZ (v přepočtu cca do 50-75 Kč), ceny nad 5 € za 1 stažený článek bývají pro takováto uskupení v zásadě již přijatelné jen výjimečně a ceny kolem 10 € jsou zpravidla luxusem i pro velké významné a finančně dobře zabezpečené univerzity pohybující se v prvních dvou desítkách nejlépe hodnocených univerzit v Evropě¹. Program INFOZ umožnil přiblížit se postupně k těmto cenovým relacím i v ČR, jak je patrné z níže uvedených údajů, ze závěrečných zpráv a z vyúčtování čerpaných prostředků konkrétních projektů.

Stav zpřístupňování informačních zdrojů se u většiny projektů v době ukončení projektů přiblížil

¹) Informace pocházejí ze zahraničních zdrojů prezentovaných mimo jiné zahraničními experty na mezinárodní konferenci „INFORUM 2012: 18. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích“, konané v Praze ve dnech 22. - 24. května 2012

standardnímu stavu v zahraničí zejména tím, že bylo zpřístupněno více potřebných stěžejních plnotextových zdrojů napříč všemi vědními obory rozvíjenými v ČR. Zajištění přístupu k elektronickým informačním zdrojům je považováno v zahraničí za základ kvalitní výzkumné práce a rozvoje vzdělávací soustavy na vyšších stupních. Poskytnutí kvalitních informací vede k zefektivnění vědecké práce a následně ke zvýšení kvality vlastního výzkumu. Tuto podmínku se i díky programu INFOZ podařilo plnit také v České republice. Čeští vědci mnohem snadněji a efektivněji získávají i informace potřebné pro hodnocení a srovnání výsledků své vědecké práce s pracemi zahraničních kolegů. Lze také snadno získat údaje o stavu v oboru i údaje pro evaluaci na celostátní úrovni.

7. Celkové přínosy a dopady programu INFOZ

Program byl efektivní také po ekonomické a organizační stránce zejména díky uplatněnému konsorciálnímu přístupu s cílem najít optimální licenční model tak, aby i přes značné vložené prostředky byl výsledný ekonomický efekt co nejpříznivější. Právě konsorciální přístup k řešení projektů je zvlášť významným výsledkem celého programu. Jeho význam je měřitelný především ekonomickým efektem dosažených výsledků. Konsorciální přístup byl v rámci projektů programu INFOZ důsledně uplatněn právě tam, kde by se individuální přístup jednotlivých institucí k informačním zdrojům pro jejich používání v celkovém součtu výrazně prodražil. Na konsorciálním přístupu byla založena naprostá většina úspěšně realizovaných projektů.

Zajištění přístupu k informačním zdrojům formou konsorciálních licencí ukázalo, že skutečně představuje efektivní způsob pro zúčastněné instituce v porovnání s individuálními licencemi. Další ekonomické zhodnocení způsobilo faktické využití zdrojů, resp. vysoký počet uskutečněných přístupů. Ze statistik míry využití zdrojů v rámci programu INFOZ vyplynul až raketový nárůst zájmu uživatelů z některých vědních oborů. Zaznamenaný rostoucí počet využívání databází v akademické sféře vedl ke snížení ceny za 1 stažený článek.

Při vyčíslení výše projektem dosažené konsorciální slevy se u jednotlivých projektů pohybovala průměrná sleva okolo 30-50 %. Úspora se dotýká ale i lidských zdrojů, zejména při administraci a dojednávání licencí úzkým týmem nebo přímo řešitelem projektu pro všechny zúčastněné organizace, jak bylo často praktikováno u projektů programu INFOZ.

Pokud jde o zmíněný ekonomický přínos programu INFOZ, je třeba poukázat zejména na racionální společné a efektivní využití informačních zdrojů v rámci kontinuálně udržovaných konsorcií. Nejpočetnější konsorcia vznikla v rámci projektů VZ09003 (4 velká konsorcia v rámci 1 projektu s 86, 67, 63 a 44 členy), VZ09006 (2 velká konsorcia s 60 a 12 členy), VZ09009 (109 institucí v projektu v rámci 1 konsorcia), VZ09011 (27 institucí v projektu) a VZ09015 (19 institucí v projektu). Je nepochybné, že ceny informačních zdrojů pořizovaných pouze individuálně mimo konsorcia by pro ČR jako celek mnohonásobně vzrostly a licence pro řadu EIZ by byly v ČR duplicitně nakupovány více organizacemi. Např. v případě EIZ projektu VZ09006 se uvádí možné navýšení až o 50 %, u EIZ v projektu VZ09003 od 30 až do nepředstavitelných 577 % dle typu zdroje a počtu individuálních licencí.

Jedním z příkladů dokreslujících ekonomický přínos projektů programu INFOZ je vyjednané konsorciální finanční zvýhodnění pro konkrétní skupinu současných uživatelů např. u informačních zdrojů BMJ Journals Online, BioOne a CSA Illustrata o 41 %, u Knovel Premium o 51 %, u FSTA 50 %, u GeoBase o 67 %, u kolekce z nakladatelství Springer o 75 %, u kolekce časopisů z nakladatelství Karger o 81 % nebo u kolekce EIZ z nakladatelství Wiley/Blackwell dokonce o 85 % finanční zvýhodnění oproti katalogovým cenám pro jednotlivce.

Dalším příkladem je propočet reálné ceny za přístup k nejdůležitějšímu a nejvyužívanějšímu EIZ v ČR, Web of Knowledge (projekt VZ09009), kde cena za 1 dotaz 1 uživatele za stejných podmínek v čase a místě by bez konsorcia a bez dotace z programu INFOZ představovala v r. 2011 výši 13,91 Kč a cena v konsorciu bez dotace 6,32 Kč. Skutečná cena tohoto EIZ, která byla nakonec zaplacená v přepočtu na 1 dotaz v konsorciu s dotací z programu INFOZ, činila pouhých 1,73 Kč při uskutečněných 5 334 738 dotazů v roce 2011, jak se uvádí i v závěrečné zprávě tohoto projektu.

Vyčíslení hodnoty/ceny za 1 přístup do zpřístupněných EIZ je z odborného hlediska a objektivitu samozřejmě interpretačně problematické. Přesto má toto číslo jistou vypovídací schopnost a je užitečné jeho zjišťování napříč projekty v rámci jednoho programu v daném čase a období. Např. průměrná konsorciální cena za 1 stažený článek na 1 uživatele (přepočet FTs) se před zahájením projektu VZ09003 v roce 2008 pohybovala ve výši 94 Kč, v r. 2010 klesla v rámci projektu na 62 Kč a v r. 2011 až na 47 Kč (podrobné údaje uvádějí příjemci v průběžných a závěrečných zprávách jednotlivých projektů). Cena vyčíslená producenty pro dodání tohoto zdroje prostřednictvím jiných služeb by v tomto případě činila 135 Kč. Také „průměrná cena“ za 1 přístup přepočtená několika oponenty dosahovala napříč projekty programu INFOZ ceny výrazně nižší než při pořízení formou meziknihovni služby či komerčních systémů. Nejčastěji se pro jednotlivé uživatele pohybovala kolem 90 Kč za 1 přístup u EIZ tam, kde se katalogové ceny pohybují mezi 120-300 Kč za 1 přístup.

Kromě významných finančních úspor, které u velkých univerzit (UK, MU, ČVUT) dosahují až desítek milionů korun ročně, přináší konsorcium též úsporu pracovních sil díky centralizované akvizici a nákupu licencí na národní úrovni. Za všechny zúčastněné instituce vyjednává s producenty o ceně, o vzniklých potížích s přístupem, o načasování a zorganizování školení a dalších záležitostech tým zkušených a osvědčených odborníků. Výhody konsorcia spočívají také ve větší kvalitě a rozsahu návazných, centrálně distribuovaných služeb a odborné uživatelské podpoře.

Realizace projektů v rámci programu INFOZ přinesla jak řešitelům projektů, tak uživatelům informačních zdrojů nové zkušenosti a poznatky a ve svém důsledku přispěla k podpoře výzkumu v informačně zabezpečených oborech. S ohledem na to, že předmětem řešení projektů bylo ve většině případů zajištění licencí na přístup ke zdrojům formou předplatného na období programu INFOZ, může být bez další finanční podpory VaVaI kontinuita přístupu ke zdrojům v dosavadním rozsahu částečně narušena. Dlouhodobé využívání informačních zdrojů navazující na předchozí programy podpory VaVaI znamená zpravidla také návaznost na původně vyjednané finanční podmínky předplatného pro zúčastněné instituce a tedy zachování výhodných cen z minulosti.

V návaznosti na předchozí programovací období vykristalizovala v české akademické sféře poměrně stabilní struktura konsorcií s optimálním uskupením a rozsahem uživatelů, která se dotvářela při přípravě projektů programu INFOZ. Z řad jednotlivých organizací a v minulosti prověřených a osvědčených odborníků se vyprofilovali téměř profesionální administrátoři početných oborových či multioborových konsorcií. Optimalizoval se i rozsah a skladba informačních zdrojů, které tato početná národní konsorcia obhospodařují. Hlavním stimulem pro vstup a udržení si pozice v těchto strukturách byla pro české výzkumné organizace a zejména vysoké školy jakožto uživatele informačních zdrojů nejen informační potřeba, ale především ekonomická výhodnost.

Konsorciální řešení, která vzešla z projektů programu INFOZ s poměrně složitou strukturou smluvních vazeb a jsou a výsledkem dlouholetých mnohostranných jednání. Velké konsorciální projekty jsou náročné na organizaci, vyžadují dlouhodobé zkušenosti a profesionalitu. Úloha nyní vyprofilovaných řešitelských pracovišť, která sídlí převážně v Praze, je v ČR obtížně zastupitelná. Velké strukturální změny nebo rychlá přeskupování současných českých konsorcií nejsou téměř

možná, aniž by došlo k nějakým ztrátám na výhodnosti nebo nedošlo k navýšení nákladů. Proto se možnosti financování informačních zdrojů pro výzkum ze strukturálních fondů, které se v posledním roce realizace programu INFOZ objevily, resp. nutnost využití této možnosti pro organizace sídlící mimo území hl. město Prahu, se nesetkaly v řadách odborné veřejnosti s příliš pozitivním počátečním ohlasem a nevzbudily z počátku dostatečně vysoký zájem odborné veřejnosti. Vlivem tohoto nového finančního nástroje dochází v současné době k částečnému přeskupení konsorcií v ČR, které s ohledem na regionální omezení neumožňuje docílit plošného informačního zabezpečení českého výzkumu a vývoje v celé ČR. Také se ukázalo, že v ČR v současné době v řadě případů mnohačlenných konsorcií administrovaných některým subjektem z Prahy neexistuje jiný plnohodnotný alternativní administrátor mimo toto území, schopný a ochotný v krátké době takto rozsáhlé projekty převzít. Na území hl. města Prahy je stále soustředěno vysoké procento výzkumu a vývoje v ČR a sídlí zde řada výzkumných organizací a vysokých škol. Regionální omezování podpůrných opatření určených na podporu EIZ se proto i s ohledem na velikost ČR již nyní jeví jako nesystémové. Vzhledem k pravidelné aktualizaci ceníků producenty EIZ dochází při uzavírání nových konsorciálních smluv k navyšování nákladů na pořízení EIZ i v ČR. Radikální změny v českých konsorciálních uskupeních mohou způsobit omezení přístupu k některým dosud dostupným EIZ, popřípadě úplné vypovězení některých dosavadních a dosud cenově výhodných konsorciálních smluv.

Závěry z vyhodnocení programu INFOZ:

V ČR se v akademické sféře v letech 2009 až 2011 realizací jednotlivých projektů programu INFOZ rozšířila a zvýšila dostupnost plnotextových elektronických informačních zdrojů (EIZ). Z vyhodnocení jednotlivých projektů vyplývá, že díky vhodnému načasování plateb a výhodnosti pro ČR dříve vyjednaných cenových podmínek došlo k dalšímu zlevnění přístupů většiny pořizovaných EIZ v přepočtu na 1 stažený článek a na 1 uživatele.

V průběhu hodnoceného programovacího období došlo v návaznosti na předchozí vývoj postupně v období přibližně od r. 2000 do 31. 12. 2011 v akademické sféře na území ČR k profilaci a stabilizaci mnohačlenných konsorciálních uskupení za účelem zpřístupňování licencovaných jak oborových, tak multioborových elektronických informačních zdrojů pro výzkum. Stabilizovaly se a zároveň profesionalizovaly a minimalizovaly týmy odborníků zajišťující akvizici a administraci v rámci existujících konsorciálních uskupení.

V ČR jsou v současné době úspěšně a velmi efektivně zhodnocovány výsledky akvizičních vyjednávání z minulých období. Prodlužování licenčních smluv pouhými dodatky, které byly postupně vyjednávány přibližně od r. 1996, je stále ekonomicky velice výhodné a v řadě případů pro ČR výrazně výhodnější než řada současných, nových nabídek producentů.

Pro ČR je nezbytné a ekonomicky výhodné zachovat kontinuitu ve financování dříve vyjednaných licenčních výhod. U těchto licencí je však třeba umožnit roční optimalizaci a aktualizaci na základě pravidelného vyhodnocování statistik a tak zajistit další zúročení vkládaných prostředků.

Nákladné a celostátně využívané EIZ je nezbytné podporovat v ČR centrálně, systematicky a za přispění státního rozpočtu. Rozpad nebo radikální přeskupování stávajících konsorciálních uskupení by ve svém důsledku s vysokou pravděpodobností vedl k výraznému omezení přístupu akademické sféry v ČR k informačním zdrojům s následkem možné ztráty konkurenceschopnosti českého VaVaI v mezinárodním kontextu a z národního pohledu ke zvýšení nákladů na pořizování a zpřístupňování EIZ vysokým školám a dalším typům výzkumných organizací v ČR.

Povinná finanční spoluúčast uživatelů licenčně zpřístupňovaných informačních zdrojů zavazuje

uživatelé k jejich efektivnějšímu využívání, a proto je považována za žádoucí a nezbytnou.

Povinností každého budoucího příjemce podpory určené na zpřístupnění informačních zdrojů pro výzkum by dle doporučení expertů mělo být pravidelné vyhodnocování jejich využití na základě nezávislých a standardizovaných statistik. Pro vyhodnocení statistik by u EIZ podporovaných z veřejných prostředků tam, kde je to možné, měl být povinně požadován (též od producentů) jako standard systém COUNTER vzhledem k možnostem jeho uplatnění a jeho všeobecnému rozšíření.

Přílohy:

1. Program INFOZ - přehled projektů
2. Přehled elektronických informačních zdrojů pro výzkum zpřístupněných prostřednictvím projektů programu INFOZ realizovaných v letech 2009-2011
3. Přehled účasti různých typů uživatelů ve vybraných konsorciích projektů velkých knihoven programu INFOZ
4. Program INFOZ - seznam členů odborného poradního orgánu poskytovatele

Použité zdroje:

- Závěrečné periodické zprávy projektů programu INFOZ a jejich přílohy
- Oponentní posudky závěrečných zpráv projektů programu INFOZ
- Zápisy ze závěrečných oponentních řízení projektů programu INFOZ
- Data z Informačního systému výzkumu, vývoje a inovací
- Materiály zpracované členy odborného poradního orgánu poskytovatele programu INFOZ